

Fuzûlî'nin Musammat Gazelini Şerh Denemesi - 2

4

“Gamım pinhân dutardım ben, dediler yâre kıl rûşen, Desem ol bî-vefâ bilmen, inanır mı inanmaz mı?”

[Ben (aşk yüzünden çektiğim) ızdırabımı gizliyorum. Sevgiliye (bunu) açıkla dediler. (Aşkımı ve bu uğurda çektiklerimi) söylesem, bilmiyorum o vefasız (sevgili) inanır mı inanmaz mı?]

Divan şiirinin tasavvufa göre şerhedilip edilemeyeceği meselesi bilhassa **“yeni”** şârihleri bir hayli uğraştırıyor. Daha doğrusu bütün şiirlerin tasavvuf zaviyesinden ele alınmasına karşı çıkılıyor ve bunun böyle olmadığı yahut olmaması gerektiği izaha çalışılıyor. Bu maksatla, dînî veya tasavvufî hassasiyetleri yeterli bulunmayan şairlerin adları zikrediliyor, **“din dışı”** bir sahayı husûsen konu alan metinler belirleniyor, tasavvufî izah için “olması gereken” bazı şartlar sıralanıyor. Bunlar doğru tesbitler ama maksat ve istikametini alenen **“lâ-dînî”** olarak ilan etse bile bir şairin yahut şiirin tasavvufîla irtibatsızlığını ispata yetmez. Zira dînî-tasavvufî olan / olmayan ayırımı modern zamanların bölmeli kafa yapısının bir tezahürüdür. Şair farkında olsun olmasın, yaşadığı atmosferin terkinde din ve tasavvuf unsurları hâkimdir. Tasavvuf, Divan şiirini meydana getiren anlayışın iliklerine işlemiştir. Şairin niyeti veya maksadı bu keyfiyeti değiştirmez. Dolayısıyla elbette her şiiri tasavvuf prensipleriyle şerh etmeye kalkışmak mümkün değildir ama şerhlerde tasavvuftan büsbütün imtina da doğru değildir. Esasen kolay tefrik edilemeyen bu iç-içelik, mecaz-hakikat, dünya-ukba tasniflerinde de vardır ve müslüman mantığı hep mecazî hakikate, dünyayı ebedî âleme göre düzenlemiştir. Mecaz yahut dünya, hakikate ve ebedî olana geçiş için vesile kılınır; itibar, önem ve nanâsını bu münasebetle kazanır. Dünyaya ait bir meseleyi maverâî bağlantılarından koparır, onu sadece bu dünya içinde tutarsanız şerh ve izah edemezsiniz.

Divan edebiyatındaki **“mecazî sevgili”**nin münakaşa konusu olmasının sebebi budur. Belli güzellik unsurları verilen mecazî sevgilinin, tasavvuru mümkün olmayan müteâlî bir varlığın idrakine vesile kılındığını hesaba katmaz isek, fizikî hususiyetlerinin bu dünyadaki güzellere neden benzediğini, neden hep aynı vasıfları taşıdığını, neden **“tek”** olduğunu, cinsiyetini... ilh. tartışır dururuz da bir arpa boyu yol alamayız.

Bu izahatı şunun için yaptık: Fuzûlî'nin yukarıdaki beytinde sevgilinin **“vefasızlığı”** öne çıkarılmış. Aslında **“vefasızlık”**, yani sevgilinin âşığa iltifat etmemesi, onu yok sayması, onun derdini anlamaması, âşıkların enfûsî bir tesbitidir. Meseleye maşuk açısından bakıldığında, vefasızlık gibi anlaşılan tavrın bir zaruret olduğu görülür. Zira sevgili **“tek”**tir. Binlerce âşık arasında kimin gerçekten âşık olduğunu anlaması, onların cevr ü cefaya mukavemetiyle alâkalıdır. İşin bu tarafına daha sonra döneceğiz. Bu noktada, **“sevgili neden ‘tek’tir?”** sorusuna, onu **“hakikî sevgili”** ile irtibatlandırılmadan cevap bulunamayacağına işaret edelim. Demek ki şair tamamen mecazî bir güzeli anlatmayı murad etse dahi, bu sevgilinin **“yegâne”**liğinden dem vurduğu an, dînî-tasavvufî bir kabulü de benimsemiş olmaktadır.

Gazelin bu beytinde Fuzûlî, aşk ızdırabını gizlediğini, dışa vurmadığını, bu sebeple sevgilinin kendisini âşık sanmadığını söyleyerek, ikinci beyitteki yakınmasına benzer bir şikâyette bulunuyor. Ona, **“aşkını görünür hâle getir”** diyorlar. Bu tavsiyelere ve aşkını ifade düşüncesine rağmen şair, sevgilinin kendisine inanıp inanmayacağından emin değildir.

Beyit **“pinhan tutmak”** ve **“rûşen kılmak”** tezadı üzerine kurulmuştur. Pinhan tutmak, **“saklayıp gizleyerek bir şeyi görünmez hale koymak”** demektir. Aşk gamı gönüldedir. Siyah bir göğsün arkasında olduğundan gönül görünmez. Gönül görünür kılmak için sineyi yakmak, teni yok etmek gerekir. Bağrın erimesi canın yanmasına bağlıdır. Şiirin tamamına hâkim olan mum mazmunu ile buna bağlı karanlık bir fon ve aydınlanma arzusu burada da karşımıza çıkıyor. Mum yanmadıkça erimez; karanlık dağılmaz ve var olduğu iddia edilen şeyler hep **“pinhan”** kalır. Öte yandan **“gam”** pinhan tutulabildiğine göre ateşsiz ve dumansızdır. Yanmayan bir gönlün **“gam”**ıdır. Böyle bir gam da bunun kaynağı olan aşk da su götürür. Zira **“aşk ile müşk gizlenemez”**. Müşk veya misk, güzel kokusuyla kendini ele verir. Aşk da böyledir. Verdiği keder, kaygı ve elem sebebiyle âşık âh çeker, gözyaşı döker. Âh ve gözyaşı gammazdır; gönüldeki gamı açığa çıkarır. Bu sebepledir ki sevgilinin vefasızlığından şikâyet eden âşığa **“gamını rûşen kıl”** öğüdü veriliyor. Rûşen kılmak, **“bir şeyi aydınlatarak görünür hale getirmek”** manasındadır. Gönülde ateşli bir gam olsaydı zaten rûşen olacak-

tı. Şu hâlde bu tavsiye, gönlündeki aşkı alevlendir, aşkının şiddetini artır demektir. Böylelikle âşığın gam ve kedere düşer olması, bunların da dışardan farkedilmesi söz konusudur. Aşkın artması, şiddetlenmesi, aşk ateşinin âşığın gönlünü rûşen edecek kadar alevlenmesi ise sevgilinin cefasıyla mümkündür. Bunun içindir ki sevgililer cevredeler. Gerçek âşıkların onların vefasızlığından şikayete hakkı yoktur. Fuzûlî hem sevgilinin vefasızlığından yakınıyor hem aşkını hâl ile izhar etmek yerine kâl ile anlatmayı düşünüyor. Oysa aşk söz ile ifade edilemez. Hem sevgili karşısında âşik söz söylemeye mecal bulamadığı için, hem aşkın kemal mertebesinde artık söylenecek söz kalmadığı için aşk anlatılamaz. Dil ile ikrar edilen fakat kalp ile tasdiği şüpheli bir aşka elbette sevgilinin iltifatı olmaz. Sevgilinin istiğnasını “**vefasızlık**” olarak görmekle âşik, ateşsizliğine dışardan bahane aramaktadır. Kaldı ki âşik olunan güzelin cevrinde ısrarı, henüz alevlenmemiş bir aşkın istikbalde âşığın gönlünü tutuşturup aydınlatması ihtimalini yaşatır. Nihayet sevgili “**güzel**”dir ve vefasızlık güzelliğin şanındandır. Öyle ise âşığın tereddüt ve şikâyeti aslında sevgiliden değil kendindedir; gönlünden emin olmamasındandır.

Beypite kifayetsizliğinden müşteki olunan aşkı “ilâhî aşk” olarak alırsak bilhassa “**rûşen kılmak**” ifadesine farklı bir mana vermemiz gerekir. Zira âşik gizlese de Cenab-ı Hak herşeyden haberdardır. Esmâü’l-Husnâdan biri de “**Habîr**”dir. Öyle ise burada aşk mutlak sevgili olan Allah’tan değil diğer insanlardan gizleniyor. Bu da iki hale işaret eder: Birincisi, halkın kınamasından korkuluyor olabilir. Aşk, gönlün ve ruhun akla galebesidir. Âşıklar diğer insanların yaşayamadığı halleri yaşarlar; bazan cezbeye kapılır, bazan ayrılık acısıyla feryad eder, bazan müşahade ettikleri güzelliklerle mest olurlar. Bu yüzden âşik aynı zamanda mecnundur. Aykırı tavırları, akıl ölçülerine sığmayan davranışları yüzünden halk tarafından kınanır, ayıplanır hatta taşla tutulurlar. Âşığın halk nazarında rezil ü rûşva olmamak için aşkını gizlemesi hem aşkının yetersizliğinin hem de hâlâ akıl ve dünya bağlarından kurtulamadığının işaretidir. İkinci olarak, “**pinhan tutma**” çabası, doğrudan doğruya aşkın zayıflığına delalet eder. Nasıl şarap içen sarhoş olur ve halini gizleyemezse, âşik da öyledir. Aşk şarabını kana kana içenler, isteseler de aşklarını pinhan tutamazlar. Sarhoş kendinde ise, şarap içtiğini etrafa belli etmiyorsa “**sarhoş**” değildir. Sarhoşluğun akibeti de aşkın kemal mertebesi de rûsvâlıktır. Her iki halde de şâirin aşkının yetersizliğinden şikâyet ettiği anlaşılır.

Şairin bu probleme gerekçe gösterdiği “**sevgilinin vefasızlığı**” ve çözüm için düşündüğü “**söz ile izah yolu**”, tasavvufî açıdan yorumlanırsa aşk kifayetsizliğinin hakiki sebepleri anlaşılır.

Evvela “**bî-vefa**” sıfatının sevgili olarak “**Allah**” kastedildiğinde lügat manasına kullanılmayacağını belirtelim. Allah hiçbir kayıt ile bağlı olmadığı, âlemlerden müstağnî ve müberrâ olduğu için “**bî-vefa**”dır. Âşıklarına karşı lâ-kayddır, onlara istiğna yüzünü gösterir, cevredir, naz eder. İstiğna, cevri ve naz, vahdetin kesret halinde tecellisidir. Asıl vefa insandan beklenir, onun Elest Meclisi’ndeki ahbine sadık olması istenir. İnsan bu kesret âleminde vahdeti bulacak, mecazda kalmayıp hakikate koşacaktır. “**İmtihan**” budur. Ve “**imtihan**” ile “**mihnet**” aynı kökten gelir. Kaldı ki bu imtihan sürecinde “**mihnet**” gibi görünen istiğna ve lâ-kaydilik, âşığı daha çok âşik etmek, onu kemale erdirmek suretiyle vuslatı çabuklaştıran bir “**nimet**” gibi de görülebilir.

Mesele bunu böyle idrak edebilecek “**kalp**”tedir. Allah aşkı ezelde bütün insanların kalbine yazmıştır. Kalpten mâsiva çıkarılamaz ise mutlak sevgili orada tecelli etmez. Nefsi yenmek, maddeyi aşmak, kesretten geçip vahdete erişmek yolunda kul kendine düşeni yapmaz; bu mahrumiyeti Allah’tan bilir, onun bî-vefa olduğunu söyler. Halbuki hakikî âşik şikâyet etmez, sevgiliden gelen nimete de cefaya da aynı gözle bakar, aşkının gerektirdiği her şeyi tereddütsüz yapar. Beypite bilhassa hissettirilen şüphe, şikâyet ve tereddüt ile ilahî aşkın “**yetersizlik**” derecesi anlatılmak istenmiştir.

Aynı eksiklik, “**desem**” ifadesiyle de gösterilmektedir. Allah’a, bize bizden yakın olan yegâne varlığa derdimizi anlatmak için zaten söze ihtiyaç yoktur. Esasen hakikî âşığın şiarı susmaktır. Âşik bir makama erişir ki artık orada söz söylenemez; dil onu anlatmaktan âcizdir. Âşik “**ben**” dahi diyemez. Çünkü bir kendisi bir de Hak olunca, netice ikiliğe varır.

Beypite asıl anlatılmak istenen bu ikiliğin hâlâ aşılammış olmasıdır. Âşik bu çıkmazda “**yardım**” diliyor. Bî-vefa sitemi bunun için. Daha çok gam, daha çok ızdırap gelmeli ki “**can yansın**”, gönül Allah’ın tecellisiyle rûşen olsun ve âşik-mâşuk ikiliği son bulsun.